УДК 81'25:34

Т.В. Грабар
викладач кафедри
іноземних мов
Харківського економіко-
правового університету

Юридична термінологія в структурі фахового тексту

Summary. The structural and semantic peculiarities of modern law terminology in the structure of the professional text as a specialized system of legal concepts have been considered in the article.

Key words: terms of law, term-combination, translation of legal terms, established term.

Аннотация. В статье рассмотрены структурно-семантические особенности современной юридической терминологии в структуре профессионального текста как специализированной системы правовых понятий.

Ключевые слова: юридическая терминология, терминообразование, перевод юридических терминов, устойчивое выражение.

Анотація. У статті розглянуто структурно-семантичні особливості сучасної юридичної термінології в структурі професійного тексту як спеціалізованої системи правових понять.

Ключові слова: правнича термінологія, термінотворення, переклад юридичних термінів, стале словосполучення.

Сучасна юридична термінологія являє собою великий і надзвичайно важливий фрагмент літературного словника будь-якої мови і, як сукупність номінацій правових явищ і понять, функціонує у мовно-правових сферах законодавства. Таким чином, під час активізації інтеграційних процесів у світі та становлення єдиних правових стандартів, які відповідають сучасним потребам цивілізованого суспільного розвитку, відбувається упорядкування, нормування та переструктурування національної юридичної терміносистеми. У зв'язку з цим, вивчення закономірностей утворення юридичної термінології, її структури, перспектив

розвитку стало одним з найважливіших завдань сучасної науки. Термінознавство, як нова прикладна дисципліна, що виникла у надрах сучасної юридичної лінгвістики, привертала увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників, таких як: Н.В.Артикуца, М.Б. Вербенец, Ю.Є. Зайцев, А.М. Ляшук, О.В. Минзак, Т.П. Кравченко, І.Б. Усенко та інших.

Мета роботи полягає у дослідженні структурно-семантичних особливостей сучасної юридичної термінології в структурі фахового тексту як спеціалізованої системи правових понять. Тема актуальна з огляду на низку проблем, що витікають з неї. Насамперед це виявлення семантичної структури сучасних юридичних термінів в українській і англійській мовах, що передбачає огляд спеціальної літератури у галузі юридичної науки, а також перегляд правових питань, правових документів, актів, законів тощо та окреслення лексико-термінологічного мінімуму, який необхідний для оволодіння фаховими юридичними знаннями.

Актуальність теми пов’язана з розробкою методичних рекомендацій та вказівок щодо поліпшення розумової праці перекладача, який здійснює переклад юридичного тексту з англійської мови на українську або навпаки. Переклад тексту з дотриманням стильових ознак законодавчого характеру є також однією з найважливіших проблем, що з’являються у процесі перекладу тексту.

Вивчення юридичної термінології здійснюється на базі термінологічного центру Інституту української мови НАН України та у вузах юридичного спрямування. За останні роки у наукових виданнях з’явилося кілька праць, які присвячені дослідженню юридичної термінології. Одна з таких праць, стаття Н.В. Аркуци «Проблеми і перспективи вивчення юридичної термінології». У цій статті автор зазначає, що сучасне українське термінознавство у галузі юридичної термінології характеризується наявністю актуальних проблем, а саме: відтворення процесу формування української юридичної термінології у широких хронологічних рамках на фоні державно-правового та етнічно-мовного розвитку суспільства; реконструкція лексичного складу і структури терміносистем на всіх етапах її історії; показ ретроспективи змін та їх динаміки як у межах окремої термінологічної одиниці, так і цілих термінологічних об’єднань. Також автор пропонує шляхи

розв'язання цих проблем, як він зазначає це – створення на базі термінологічного центру Інституту української мови НАН України спеціального історико-термінологічного відділення, яке б могло розвивати важливі теоретичні та прикладні напрямки термінологічної діяльності та проведення спільної роботи провідних вчених-юристів і термінознавців-лінгвістів, які дають можливість моделювання терміносистем права.

Слід зазначити, що правничу термінологію прийнято розглядати в контексті юридичної лінгвістики (від фр. linguistigue – мовознавство, від латин. lingua – мова) – міждисциплінарної галузі знань про взаємозв'язок мови і права, про лінгвальні засоби вираження правових понять і категорій, мовностилістичні ресурси у сфері правової комунікації. Предметом юридичної лінгвістики виступає мова, що функціонує у сферах правотворення, правозастосування і судочинства, юридичної науки і освіти. Основними характеристиками мови права є точність, офіційність, логічна послідовність, високий рівень стандартизації тощо. Юридична мова має функційні та жанрово-стильові особливості, адже використовується в різних сферах діяльності (законодавстві, судочинстві, нотаріаті, адвокатурі, юридичній науці, юридичній освіті). Таким чином, визначимо, що юридичний термін – це слово або словосполучення, що виражає поняття з правничої сфери суспільного життя і має визначення в юридичній літературі (нормативно-правових актах, юридичних словниках, довідниках, енциклопедіях, наукових працях тощо).

За своїм походженням юридичну термінологію можна розділити на три основні класи. До першого класу відносяться питомо українські одиниці, а саме: бездіяльність, боржник, відповідальність, відповідач, вирок, громадянин, дієздатність, заповіт, злочин, збитки, наклеп, недоторканність, пільги, підсудний, скарга, свідок, шлюб та інші. До другого класу – одиниці, утворені, шляхом поєднання національної основи та запозичених термінів і терміноелементів, а саме: екс-голова, банкрутство, експертний висновок, імунітет свідка, інкримінування, комісіонер, кредитор, кримінально-виконавче право, субпідряд, хуліганство та інші. До третього класу – одиниці, утворені на базі лише терміноелементів іншомовного походження, а саме: автономія, акциз, акцепт, аліменти, алібі,

бланк, вето, декрет, документ, імпічмент, казус, контрабанда, кодекс, кодифікація, компетенція, ноу-хау, презумпція, прокурор, штраф, юстиція та інші.

За своєю структурою юридичні терміни бувають простими, складними та складеними, які в свою чергу розподіляються на багатокомпонентні. Наприклад, прості: законний, урядовий, злочин, перешкода; складні: деліктоздатність, наймодавець; складені: безпосередня демократія, гарантії прав та обов'язків, демократичний державний режим, договір житлового найму, приватизація державного житлового фонду, конституційні принципи правового статусу особи та інші. Слід зазначити, що серед юридичних термінів переважають в основному терміни-словосполучення, таким чином вони і являють собою основну проблему при перекладі юридичного тексту. Найважливішою ознакою терміна-словосполучення є його відтворюваність у професійній сфері вживання для вираження конкретного спеціального поняття. Складений термін буде стійким лише для певної системи розуміння. За межами конкретної термінологічної системи таке словосполучення не буде стійким і не сприйматиметься як зв'язана мовна одиниця. Отже, за кожним складеним терміном (терміном-словосполученням) стоїть стійка, стандартно відтворювана структура складного (розчленованого) професійного поняття.

Слід звернути увагу на те, що однією з особливостей синтаксичної структури складеного терміна є те, що за зв'язаністю елементів їх можна вважати вільними (бо його компоненти зберігають своє пряме значення) і одночасно – закритими (бо при довільному включенні до їх складу інших слів, вони втрачають свою термінологічність). У межах юридичної термінології виділяється значний відсоток термінів, утворених синтаксичним способом. За кількістю компонентів можна виділити: двокомпонентні; трикомпонентні; полікомпонентні.

Двокомпонентні синтаксичні типи юридичних термінів: «іменник у Н.в. + іменник у Р.в. без прийменника», «прикметник + іменник у Н. в.», «іменник у Н.в. + іменниково-прийменникова конструкція». Наприклад: місце подій, вчинення злочину, суб'єкти правовідносин, вирок суду, розірвання шлюбу, склад злочину, накладання арешту, право власності, присікання хуліганства,

позбавлення волі, санкція прокурора, сліди злочину, adult charge, accommodation of dispute, scene of a crime, property rights, evidence of a crime; юридична практика, кримінальне судочинство, авторське право, фізична особа, умисне вбивство, цивільний позивач, правова допомога, юридичний факт, досудове слідство, повторний злочин, дитяча злочинність, смертна кара, умовне звільнення, legal practice, criminal proceedings, civil plaintiff, legal assistance, legal fact, direct intent, the death penalty, conditional release; тримання під вартою, передача під нагляд, вбивство на замовлення, кодекс про карі, готування до вбивства, доведення до самогубства, to escalate accusation, killing on demand, the Code of curry, incitement to suicide та інші.

Трикомпонентні синтаксичні типи юридичних термінів: «іменник у Н.в. + прикметник + іменник у Р.в.», «прикметник + прикметник + іменник», «іменник у Н.в. + іменник у З.в. + іменник у Р.в.». Наприклад: право промислової власності, притягнення до кримінальної справи, вік кримінальної відповідальності, notice of witnesses, charge of crime, the age of criminal responsibility; організоване злочинне формування, міжнародна судова процедура, підзаконні нормативно-правові акти, загальний трудовий стаж, тяжке тілесне ушкодження, judge's finish charge, organized criminal groups, international judicial procedure; право на відшкодування витрат, право на волю слова, пенсія за вислугу років, right of copyrighting, the right to freedom of speech.

Полікомпонентні синтаксичні типи юридичних термінів можуть включати чотири, п'ять, шість і більше одиниць. Наприклад: добровільна відмова від вчинення замаху на злочин, спроба застосування вогнепальної зброї, умисне вбивство при обтяжуючих обставинах, to acknowledge recognizance in false name, acquisition by discovery and occupation, the murder with aggravating circumstances.

Терміни об'єднуються в термінологічні системи, які виражають поняття однієї галузі. У кожній термінологічній системі утворюються певні групи, для яких загальним є їх належність до класу предметів або до класу процесів, властивостей. Основна кількість термінів утворилась за рахунок загальновживаних слів, взаємного проникнення із різних галузей техніки, запозичень із

міжнародної лексики за словотвірними моделями, які характерні для сучасної англійської мови.

Таким чином, проаналізувавши структурно-семантичні особливості сучасної юридичної термінології у структурі фахового тексту як спеціалізованої системи правових понять, слід зазначити, що термін має бути по можливості коротким і точним, повинен чітко і повністю подавати характеристики поняття, термінологічне найменування повинно бути однозначним у межах окремої галузевої термінології і не мати синонімів та обов'язково відповідати словотворчим закономірностям мови. Передача англійських юридичних термінів українською мовою вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, важливе значення має взаємодія терміна з контекстом. Головною проблемою перекладу юридичних термінів є їхня багатозначність не тільки серед різних галузей науки, але й всередині самої юридичної галузі. Актуальними проблемами залишаються подолання синонімії у правових текстах, яка ускладнює трактування правових норм; впровадження єдиного термінологічно вивіреного та науково обґрунтованого з юридичного та з лінгвістичного погляду українсько-англійського словника юридичних термінів; формування мовленнєвої культури фахівців на рівні усного і писемного мовлення.

Література:

1. Артикуца Н. Проблеми і перспективи вивчення юридичної термінології // Право України: - 1998. - № 4. - С.56-57.
2. Головченко В.В. і Ковальський В.С. Юридична термінологія: Довідник - Київ: "Юрінком Інтер",1998. - 219с.
3. Дорда С. В. Складності перекладу юридичної термінології. // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки.- 2011.- №6.- С. 39-43
4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. В 2-х ч. Ч. 1. /В.І.Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2004. –271с.
5. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. В 2-х ч. Ч. 2./В.І.Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2004. –302с.
6. Ляшук *А. М.* Семантична структура юридичних термінів української та англійської мов: Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.17 / Київський нац. лінгвістичний ун-т. – К., 2007. –22 с.
7. Скороходько *Е. Ф.* Сучасна англійська термінологія: Навч. пос. – К.: УІЛМ, 2002. – 76 с.